

МАСТАЦКАЕ ТКАЦТВА У ВЁСЦЫ ЦЕРУХА У ДРУГОЙ ПАЛОВЕ ХХ – ПАЧАТКУ ХХІ СТ.СТ. (ПА МАТЭРЫЯЛАХ ПАЛЯВЫХ ЭТНАГРАФІЧНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ)

Г.Ю. Ярмольчык, 3 курс

*Навуковы кіраўнік – А.Р. Яшчанка, к.г.н., дацэнт
Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны*

Ткацтва на Беларусі, па звестках археолагаў, з’явілася магчыма, ўжо ў 3-м тысячагоддзі да н. э., у познім неаліце, а ў раннеславянскіх плямёнаў мілаградскай і зарубінецкай культуры (з VII ст. да н. э.) прадзенне і ткацтва былі ўжо сільна пашыраныя [1, с. 268]. Беларускі ручнік адносіцца да тых прадметаў народнага мастацтва, якія належаць і мінуламу і сучаснасці. Папулярнасць яго нязменна, патрэба ў ім адчуваецца і ў нашы дні. Актуальнасць тэмы ў тым, што яна дазваляе прасачыць у якой форме захавалася на мяжы ХХ – ХХІ ст.ст. мастацкае ткацтва, а таксама вызначыць такую папулярнасць яно мае сёння у сяльчан на Гомельшчыне.

Мэта даследавання: этнаграфічная характарыстыка мастацкага ткацтва вёсцы Церуха Гомельскага раёна ў другой палове ХХ – пачатку ХХІст.ст. Выкарыстоўваўся палявы метада этнаграфічнага даследавання. У 2009-2010 годзе апытана каля 30 жыхароў в. Церуха, у тым ліку старэйшыя жыхары ва ўзросце ад 60 да 70 год. У выніку атрыманы наступныя звесткі аб існаванні мастацкага ткацтва ў жыцці сялян вёскі.

Па ранейшаму ручнік абавязкова прысутнічае ў найбольш важных этапах жыццёвага шляху чалавека. Мы бачым падоўжаны кавалак узорыстай тканіны там, дзе святкуюцца радзіны і выселле, сустракаем яго і на праводзінах у апошнюю дарогу. Без традыцыйнага набожніка не абыходзіцца зараз і ніводная больш менш значная выстава народнага мастацтва, бо менавіта рушнік з найбольшай яскравасцю ўвасабляе нацыянальныя рысы арнаментальнага мастацтва, высокае мастацтва ткацтва, вышыўкі і вязання [2, с. 5].

За доўгую гісторыю свайго развіцця мастацкія тканіны дасягнулі высокага тэхналагічнага і мастацкага ўзроўню. Бадай, ніякае іншае рамяство не мела такога шырокага і разнастайнага прымянення, як тэкстыльныя вырабы: для абрадавых мэтаў, стварэння адзення, абсталявання і аздаблення жылля і інш. тканіны бытавога, абрадавага, дэкаратыўнага прызначэння займаюць важнае месца ў сялянскім побыце [1, с. 316].

Шмат стагоддзяў карыстаюцца беларусы ручніком. Ткуць і расшываюць яго і сёння, працягваючы ўдасканалваць прыгажосць, над якой працавала мноства папярэдніх пакаленняў.

У вёсцы Церуха шырыня ручніка звычайна 25 – 45 см, даўжыня 1 – 3 метры. Раней ручнікі ткалі на кроснах – ткацтва на кроснах пашыралася з XII – XIII ст. ст. – з ільняных баваўняных нітак, аздаблялі ўзорыстым натыканнем, вышыўкай, вязанымі і плеценымі карункамі, прошвамі, махрамі. У залежнасці ад свайго галоўнага прызначэння беларускі традыцыйны ручнік можна ўмоўна далучыць да дзвюх адасобленых груп тканін: дэкаратыўна-абрадавых і гігіенічна-бытавых.

Невялікая па памерах Гомельская вобласць дае прыклад такой разнастайнасці тэхнічных прыёмаў вырабу ручнікоў, якая не сустракалася ні ў адным з іншых гістарычна-этнаграфічных рэгіёнах Беларусі. Варта адзначыць таксама выразна акрэслены мясцовы тып ручніковых тканін, захаванасць старажытнага арнаменту. За арыгінальнымі вырашэннямі дэкору адчуваецца няспынная напружанасць творчых імкненняў тутэйшых майстроў [2, с. 297].

У вёсцы Церуха да сённяшняга часу засталіся жыхары, якія выконваюць ручнікі менавіта самі. Ва ўзоры сучасных ручнікоў заўсёды пераважае ромб. Асаблівай папулярнасцю карыстаюцца грабенчатая ромбы, з падоўжанымі канцамі, запоўненыя разеткамі ці крыжыкамі. Для арнаменту характэрна прамалінейнасць абрысаў буйных матываў, прастата і яснасці ўзораў, спакойны рытм чаргавання аднародных элементаў, сіметрыя малюнка. Значэнне малюнкаў звязана з такімі спрадвечнымі паняццямі, як дабро, святло, жыццё, урадлівасць. Яны успрымаюцца таксама як знакі агню, сонца, неба, вады, святла, але прысутнічаюць ручнікі з іншымі матывамі. На ручніках “малююць” прыгожыя розныя кветкі, абразы, прыроду, птушак, звяроў і інш.

Такім чынам, беларускі ручнік у лепшых сваіх узорах дае прыклад высокамастацкай тканіны з ярка выяўленым характарам аздаблення. Сваеасабліваць яго – ў выкарыстанні льняных нітак для фонавага палатна і бараўняных нітак для ўзорыстага ўтка, у чырвонай аднаколернасці ўзораў, хаця і адцененых часам невялікай колькасцю сіняга, пазней чорнага тону, у пераводзе геаметрычнага арнаменту, у арыгінальных вырашэннях кампазіцый, размешчаных у большасці па гарызантальнай вясі.

Сёння ў Церусе ручнікі з’яўляюцца абавязковым атрыбутам у вясельных, радзінных, пахавальных абрадах: на іх прымаюць народжаных, яны ўваходзяць ў пасаг нявесты, з’яўляюцца неабходнай часткай падарункаў нявесты жаніху, сватам, родным жаніха; іх перавязваюць цераз плячо свагата, пасцілаюць пад ногі маладым у час вячання; іх павязваюць на магільны крыж.

У старэйшых жыхароў вёсцы Церуха і сёння ў быту прысутнічаюць такія ручнікі як :

1. Ручнік-ўціральнік;

2 Ручнік-набожнік: А)повязь; Б)увасабленне дабра; В)шлях.

Асноўная служба ўціральніка заключаецца ў выціранні рук і твару ці для бытавых патрэб. Выглядае ён так: не надта доўгі (каля 1,5 метра), вытканы палатняным, а часцей саржавым пераплаценнем. Канцы з плеценымі з нітак асновы карункі.

Ручніком-набожнікам прыбіраюць абразы. Яго таксама выкарыстоўваюць на ўрачыстым паднашэнні хлеба-солі, караваю. Адметныя яго рысы, - выразная дэкаратыўнасць і пэўная даўжыня, якая вар’іруецца ад 2 да 5 метраў у залежнасці ад памераў бажніцы і колькасці абразкоў. Пакрываюць бажніцу звычайна адным суцэльным вырабам, іншы раз вылучаючы галоўны вобраз асобным, найлепш аздабленым набожнікам [2, с. 21-22]. Як мастацкая рэч, ручнік-набожнік размаўляе з намі на мове вобразоў, таму з ручнікамі асацыіруюцца ўстойлівыя сімвалы-вобразы: ручнік-шлях, ручнік-повязь, ручнік-увасабленне дабра. Вобраз ручніка-повязі сімвалізуе у вясельных абрадах сувязь двух пачаткаў – мужчынскага і жаночага.

Так склалася, што пераважна вясковаму чалавеку быў ручнік спадарожнікам і ахоўнікам. Але жыццё вяскоўца істотна адрозніваецца ад жыцця гараджаніна. І не столькі ступенню сваёй мадэрнізаванасці, колькі своеасаблівацю погляду на свет, яго повязі і каштоўнасці. Вясковец ніколі не рушыць сувязі з мінулым і тым больш не спяшаецца ў будучыню. Такі закон усталявалі яго продкі – на ім і трымаецца трывала вясковая філасофія жыцця.

Толькі сёння здаецца, што чалавек прапануе ручніку ў сваім жыцці і лёсе даволі незайздросную долю: стаць музейным экспанатам і размаўляць з намі на мове мінулых пакаленняў, якую, на жаль, многія з нас ужо і не разумеець, ці, яшчэ горш, стаць проста прамысловым таварам (праўда, знач-

нага кошту), заняць адпаведнае месца на магазінных паліцах і чакаць, пакуль хтосьці заўважыць яго сярод сучасных прыгожых, але часта бездухоўных вырабаў.

Ручнікі “жывуць” у многіх сем’ях вёсцы Церуха, прычым, не толькі у якасці родавай рэліквіі, але і прадмета хатняга ужытку. Як паведамлі старэйшыя жыхары, ручнікі трапляюць у сем’і вельмі проста: перадаюцца ў спадчыну ад старэйшых пакаленняў, набываюцца ў магазінах або дарацца сваякамі, якія да гэтага часу займаюцца ткацтвам. Ручнікі займаюць даволі бачнае і пачэснае месца. У музеі в. Церуха “музейныя” ручнікі “гавораць” з наведвальнікамі даволі зразумелай мовай памайстэрску выкананых узораў, на дзіва ўдала падобраных фарбаў. Не зразумее іх толькі той, хто не ўмее адчуваць.

Сёння старэйшыя жыхары вёсцы вышываюць не толькі на ручніках але і на абрусах, на бялізне, на навалках. Малюнкi заўсёды вельмі прыгожыя і светлыя, у асноўным матывы аб прыродзе (кветкі ці іншыя расліны), а таксама жывёлы і птушкі. Значную ролю сёння выконваюць вышыўкі гарадоў і людзей. У вёсцы Церуха па сённяшні час ткуць дываны, накідкі і пакрывалы, дываны на падлогу. На дыванах больш цёмнага колеру – каб не былі маркія, але заўсёды на цёмным фоне прыгожыя кветкі ці птушкі або нешта іншае – асноўны малюнак знаходзіцца ў сярэдзіне дывана. Дываны на падлогу і накідкі заўсёды шматколерныя – гэта прыдае хаце ўтульнасць, самабытнасць і прыгажосць.

У вёсцы Церуха ёсць такія майстрыхі, якія вышываюць абразы Божай Мацеры і іншых Святых. Калі работа ўжо выканана, то яе прыносяць у царкву.

Праходзяць гады, мяняюцца густы, на змену рукам чалавечыі прыходзяць машыны, створаныя тымі ж рукамі. Але пакуль побач з чалавекам будзе жыць пачуццё прыгожага, імкненне да натуральнага, сапраўднага, будзе жыць ручнік, бо спрадвечна застаецца вечным.

Спісак выкарыстаных крыніц

1. Беларусы. Т. 8. Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва [Тэкст] / пад рэд. Я. М. Сахута. – Мінск : Бел. навука, 2005. – 351 с.
2. Фадзеева, В Беларускі ручнік [Тэкст] / В. Фадзеева. – Мінск : Полымя, 1994. – 327 с.